

POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE

Téma: Committed literature: The novels of Ngũgĩ wa Thiong'o

Autor: Mgr. Simona Klimková, PhD.

Oponent: doc. PhDr. Mária Hricková, PhD.

1. Náročnosť spracovania riešenej problematiky práce

Monografia Simony Klimkovej sa venuje románovej tvorbe Ngũgĩho wa Thiong'o, súčasného predstaviteľa postkoloniálnej kenskej literatúry. Prácu vnímam ako prirodzené vyústenie dlhodobého vedeckého a pedagogického záujmu autorky o postkoloniálnu literatúru, jej jazyk, autorov a aktuálne problémy, ktoré táto oblasť otvára pre štúdium literatúry ako takej. Dr. Simona Klimková k výskumu problematiky postkoloniálnej literatúry prispela publikovaním mnohých vedeckých štúdií, aktívnou účasťou na konferenciách, a v neposlednej miere organizovaním vedeckých a vedecko-popularizačných podujatí. V tomto smere chcem poukázať najmä na dôležitú iniciatívu v slovenskom literárno-vednom kontexte, a to na organizáciu týždňa postkoloniálnej a etnickej literatúry spoločne s Mgr. Luciou Hornákovou v novembri 2007 na KAA, FF UKF. Monografiu teda chápem nielen ako individuálny počin, ale dielo, ktoré odzrkadľuje dlhodobý vedecký a čitateľský záujem autorky a v konečnom dôsledku vypovedá aj o jej prístupe k literatúre, k interpretácii slovesného diela a k analýze umeleckého textu.

Napriek tomu, že Ngũgĩ wa Thiong'o je nielen autorom románov, ale aj divadelných hier, detskej literatúry a početných esejí (v ktorých sa zamýšľa nad otázkami jazyka postkoloniálnej literatúry, či kritickou úlohou spisovateľa v spoločnosti), dr. Klimková zamerala svoju pozornosť výlučne na románovú tvorbu, s občasným presahom do esejistickej práce autora. Monografia tak naznačuje a prichádza k istým recepcným výsledkom, ktoré by bolo zaujímavé skonfrontovať aj s ostatnou spisbou Ngũgĩho wa Thiong'o. Mám tu na mysli možné využitie jeho divadelných hier, či esejí, kvôli hlbšej a presnejšej sonde do poetiky spisovateľa.

Monografia Simony Klimkovej si kladie za cieľ skúmať romány Ngũgĩho wa Thiong'o v ich politickom, a čo je dôležité, aj v ich estetickom vývoji. Autorka píše: „it is not my objective to reduce Ngũgĩ's fiction to mere social documentation but rather to look at the interaction between art and the historical/ political/ economic reality which shapes his narratives as an essential stimulus.“ (s. 56) V uvedenej formulácii cieľa sa v podstate stretávajú kľúčové aspekty práce, jej prínos, ale aj ďalšie otázky a výzvy, relevantné (nielen) pre oblasť postkoloniálnej literatúry.

Ngũgĩ wa Thiong'o sa narodil v roku 1938, a bol teda svedkom ako britského koloniálneho režimu, tak i postkoloniálnej, resp. neo-koloniálnej situácie v Keni. Publikovať začal v šesťdesiatych rokoch, teda v počiatočnom období existencie nezávislého štátu (1963) a vo svojich textoch (v chronologickom slede) spracúva podnety z nedávnej koloniálnej minulosti, obdobia osamostatňovania sa Kene, cez problémy neo-kolonializmu až po kontexty

negatívnych vplyvov globalizácie. Tematický záber románovej tvorby autora je teda jednoznačný. Sú ním politické dejiny, vývoj v spoločnosti a kultúrno-spoločenské zmeny, ku ktorým Ngũgĩ zaujíma konkrétne politické stanovisko. Keďže Ngũgĩ nepíše literatúru faktu, s politickým materiálom narába svojvoľne, literárna fikcia mu vytvára priestor, kde do istej miery experimentuje s realitou a prináša svoju „víziu“. (Mimochodom, slovo „vízia“ sa objavuje v práci dr. Klimkovej viac krát a k jeho použitiu sa ešte vrátim.) Dr. Klimkovú teda zaujíma, čím a či vôbec je Ngũgĩho „vízia“ literárna. Skúma, ako autor pracuje s jazykom a postavami, ako využíva prvky svojej rodnej kikujskej kultúry. Ústredným problémom je pre ňu estetika textu, umelecký výraz, forma a literárnosť v strete s politickým a ideologickým obsahom literárneho diela. Riešená problematika je primerane náročná a autorka monografiou dokazuje prehľad v interpretovaných dielach.

2. Posúdenie úrovne spracovania práce

Čím teda prispieva monografia dr. Klimkovej do rozpravy o vzťahu medzi politickým a estetickým v literárnom diele? Autorka konštatuje, že vzťah medzi politickým (resp. ideologickým) a estetickým (resp. literárnym) je komplikovaný a problematický. Pri jeho analýze si treba vymedziť, čo vlastne pod „politickým“ a „estetickým“ rozumieme. Z textu dr. Klimkovej vyplýva, že politické vníma v prvom rade ako obsahovú rovinu textu (teda *o čom* text vypovedá), zatiaľ čo pod estetickým sa chápe forma v širšom slova zmysle (*ako* je tematický materiál spracovaný, a čo Chinua Achebe pomenúva ako „the felicity of language“). Klimková pripomína, že pri juxtapozícii politické verzus estetické je politické spravidla vnímané ako niečo negatívne, čo nepriaznivo, deštruktívne a škodlivo zasahuje do estetického a literárneho. Početné negatívne výrazy, ktoré sa s politickými atribútmi literárneho diela spájajú, vyjadrujú, že „pure literature is contaminated by political“ (s. 29). Zámerne zdôrazňujem tieto negatívne charakteristiky, lebo naznačujú istý posun vo výklade problému u niektorých recipientov. Záber „politického“ ako témy sa totiž u nich rozširuje o význam „politické“ ako ideologické, vzťahujúce sa na formu; „politické“ ako téma sa rozširuje o rozmer formálny. Recipientovi sa následne text javí ako manipulujúci, z autorovej rétoriky cítime istý „nátlak“, ba až „hrubosť“ vyjadrovania, ktorý naznačuje formálnu nekvalitu textu, jeho plytkosť a prvoplánovosť.

Klimkovej monografia venuje pomerne veľký priestor politickým prvkom Ngũgĩho diela. V dôležitej poznámke pod čiarou je estetická hodnota vymedzená pomerne neurčito ako „capacity to produce a certain kind of aesthetic experience“ (s. 17). Z ďalších častí monografie vyplynie, že mapovanie estetického je v konečnom dôsledku skúmanie komplexnosti literárneho textu, hĺbky a podoby stvárnenia jeho obsahu, ako aj jeho extratextových stimulov (vplyv ústnej tradície, kikujskej kultúry a iné).

Klimková sa zmieňuje o obave postkoloniálnych kritikov, ktorí upozorňujú, že „the focus on form and literariness might actually depoliticise postcolonial narratives“ (s. 45). Jej text je následne snahou dokázať, že „literárne“ čítanie postkoloniálnych textov je prínosné a rozvíja

ideový potenciál diela. Klimkovej monografia je zároveň obhajobou takého estetického čítania postkoloniálnej literatúry, ktoré nechce uberať z validity politických aspektov diela.

Z estetického a formálneho hľadiska tvorba Ngũgího wa Thiong'o čiastočne korešponduje s vývojom západnej literárnej tradície a sám autor sa opakovane vyjadroval k vplyvu anglickej literatúry na jeho tvorbu. Ako dokazujú Klimkovej analýzy, chronologicky jeho diela postupujú od realizmu k postmodernizmu (tak ako ich definuje západná literárna kritika), s čoraz väčším priestorom venovaným vplyvu tradičnej kultúry v štýle autora.

Autorka poukazuje na to, že sám Ngũgí sa stavia na stranu literárnosti a potenciálu kreatívnej práce s jazykom, na stranu umenia, estetickej a umeleckej obraznosti. Výpovednou je v tomto smere citácia autora na s. 107. Tá, i keď sa vzťahuje na Ngũgího tvorbu v rodnom jazyku a nie v angličtine, je dôkazom, že autor sa prihlasuje k tradícii Miliona, Shakespeara, Puškina a Tolstoj, bardom svetovej literatúry, ktorí svojou poetikou rozšírili významový potenciál jazyka a zásadne ovplyvnili ďalší literárno-kultúrny vývoj nielen vo svojich domovských krajinách. Ešte raz zopakujem, že Ngũgí v citáte nehovorí o jazyku anglickom, no napriek tomu je rozsiahla časť jeho tvorby práve v tomto jazyku a cez prizmu tohto jazyka ho skúma i posudzovaná monografia. Klimkovej publikácia sa teda snaží odpovedať na otázku, či – a najmä ako – je tento kreatívny potenciál autorovej spisby preukázateľný aj v angličtine.

Predkladaná práca je pripravená na vysokej odbornej úrovni. Autorka využíva bohaté spektrum teoretických zdrojov, a čo je dôležité, konštruktívne sa opiera o primárne zdroje.

3. Prínos a úroveň výsledkov práce

Z kvalitatívneho hľadiska považujem monografiu za prínosnú a rozširujúcu pohľad na dielo Ngũgího cez optiku západnej literárnej kritiky.

Pre Simonu Klimkovú je Ngũgí spisovateľom – umelcom (s. 199), čím deklaruje, že jeho tvorba v jej interpretácii vykazuje hlbšie atribúty estetickej a literárnosti. Napriek takémuto označeniu ale z Klimkovej textu na viacerých miestach vyplýva, že Ngũgího štýl je často schematický (napr. s. 156, 159), čo sa prejavuje najmä v charakteristike postáv, konkrétne kolonizátorov a neo-kolonizátorov. Ich zjednodušená charakteristika spočíva v telesnom opise, často očividne (a plánovane?) znevažujúcom. Podľa autorky, “The accent on the physical in the description of the colonizer is sharply contrasted with a complex, more profound characterization of the natives which highlights their spiritual attributes primarily” (s. 117). Inde píše: „the colonizer is in fact almost completely excluded from the narrative“ (s. 125) a „the characterisation of the oppressor usually falls short“ (s. 195). Klimková Ngũgího postupy pomenúva ako typologické (napr. s. 175), pričom sa zdá, že z jej strany ide skôr o snahu zjemniť objektívne konštatovanie, že postavám chýba hĺbka a Ngũgí v opisoch kolonizátorov opätuje postupy Josepha Conrada, ktorý je všeobecne kritizovaný pre plytkosť charakteristiky pôvodných obyvateľov Konga. Tým, že postavy vykresľuje čierno-bielo, Ngũgí uberať z ich hĺbky a komplexnosti a neponecháva priestor pre nejednoznačnosť, ktorá zohráva v umeleckej

literatúre veľmi dôležitú úlohu. Tu už ale prechádzame do oblasti estetických (a subjektívnych) súdov a odkláňame sa od ústredného problému autorkinej monografie.

V súvislosti so spojením medzi históriou a umeleckou literatúrou dr. Klimková odvážne píše: „postcolonial literature can be read in conjunction with other historiographic resources and can be regarded as a relevant accompaniment to historical narratives rendered from the perspective of empire“ (s. 111). Na inom mieste opätovne uvádza, že autorova raná tvorba „demonstrates that literature should rather be seen as part of a larger historiography because it reflects the complexity of the historical experience and clarifies the ambiguities of the moment“ (s. 157). Ako problematický sa mi javí v tomto kontexte fakt, že sám Ngũgĩ sa otvorene hlási k ideologickému odkazu Marxa, Fanona a socializmu. Netají svoju nestrannosť, ale socializmus sa stáva zdrojom jeho „vízie“. Postupne sa tu dostávam k jadrú veci, na ktorú by autorka práce mohla reagovať. Ako problém sa mi javí očividný rozpor medzi tvrdením, že „Ngũgĩ repeatedly emphasizes the need to address and portray history *correctly*“ (s. 58). (čo sa myslí slovom „correctly“?) a jeho zjednodušeným spodobovaním istého súboru postáv, či jeho vnímaním literatúry ako nástroja boja (s. 58).

Slovo „vícia“, ktoré bolo spomenuté v predchádzajúcich riadkoch, sa v monografii objavuje často (napr. s. 48, 53, 56, 58, 76, v závere na s. 199 viackrát). Z kontextov výskytov slova vízia občas nie je jasná jeho podstata. Vízia je spravidla niečo, čo nie je reálne, ale mohlo by sa stať reálnym, v spojení s budúcnosťou. Čo ale znamená vízia pre Ngũgĩho reflektovanie minulosti? Označuje sa ňou jeho schopnosť jasnejšie „vidieť“ to, čo sa historicky „reálne“ udialo (na rozdiel od „oficiálnej“ histórie), alebo popisuje „vizionársku“ interpretáciu minulosti (cez prizmu socialistického ideálu)? V práci sa objavuje aj výraz „the grand narrative of Kenyan history“ (s. 133). Ako mu môžeme rozumieť? Z Klimkovej textu sa zdá, že autorka sa prikláňa k prvej možnosti, teda že Ngũgĩho diela rozširujú štandardné vnímanie histórie a v konečnom dôsledku tým autor prikláňa misky váh k tradične umlčovaným subjektom (roľníci, nižšie spoločenské vrstvy, kolonizovaní...).

4. Posúdenie formálnej stránky práce (jazyk, štýl, štruktúra)

Celkovo je z formálneho hľadiska monografia na výbornej úrovni. Jazyk a akademický štýl sú prejavom erudovanosti autorky. Štruktúra publikácie je logická a prehľadná.

Pri literárno-vedných prácach je abstraktnosť vyjadrovania namieste a je spravidla nutnosťou, najmä ak chce interpret prejsť z prvého, deskriptívneho plánu textu na ideový a tematický. Klimkovej monografia využíva abstraktný aparát zväčša účelne, no isté výhrady mám k opakovanému využitiu istých abstraktných konceptov (ako napr. vision, collective consciousness, national identity). Nechcem tu naznačiť, že upotrebenie daných výrazov je kontextovo nesprávne, iba sa domnievam, že ich väčšia „konkretizácia“ (vysvetlenie) by vyústila do jasnejšieho a argumentatívne nosnejšieho výsledku. Uvediem aspoň dva príklady. Na strane 154 sa píše o vzdelávaní ako odpovedi pre lepšiu budúcnosť („the idea of education as an answer to a more prosperous future“). Aké vzdelávanie sa tu konkrétne myslí? Vzdelávanie západného typu obdobné tomu aké absolvoval i Ngũgĩ? Vzdelávanie tradičné, vo

forme žitia pôvodnej kikujskej kultúry? Vzdelávanie dostupné pre každého? Vzdelávanie aj pre dievčatá a ženy (kontroverzná téma v pôvodnej kultúre)? Iný príklad. Na strane 188 sa dočítame, že „The return to traditional culture provides the necessary stimulus for communal transformation and restoration, it also functions as a powerful tool of the evocation of collective consciousness“. Čo sa myslí pod návratom k tradičnej kultúre? Je vôbec taký návrat reálny a možný? Čo znamená termín „collective consciousness“ v politickom kontexte Kene ako celku umelo vytvoreného v procese kolonizácie, ktorý nebral ohľad na jazykovú, etnickú a kultúrnu rozmanitosť geograficky vymedzeného priestoru. Ako sa u Ngũgĩho prelínajú identity štátu s jeho osobnou skúsenosťou kikujskej kultúry? Konkrétnosť by bola vhodná aj na iných miestach. Napr. na strane 155 by bolo zaujímavé vidieť ukážky z diel, pri ktorých sa autorka vyjadruje, že sú „often steeped in ideological talk“. Na strane 191: „the last novel does have its flaws“ (191) – nedostatky (predpokladáme, že esteticko-literárne) zostávajú nešpecifikované.

5. Explicitne vyjadrený návrh na udelenie (resp. neudelenie) vedecko-pedagogického titulu docent

Navrhujem udelenie vedecko-pedagogického titulu docent.

2. 3. 2020

doc. PhDr. Mária Hricková, PhD.
KAA FF UKF v Nitre